

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЧЕРКАСЬКИЙ
ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Історія рідного краю. Черкащина

Програма курсу за вибором (спецкурсу)
для учнів 5 (6)-х класів

ББК 74.202

Я 721

Історія рідного краю. Черкащина. Програма курсу за вибором (спецкурсу) для учнів 5(6)-х класів / Наталія Степанова. – Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016. – 10 с.

Автор:

Степанова Наталія Михайлівна, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат філософських наук

Рецензенти:

Гаряча Світлана Анатоліївна, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук;

Завалко Тетяна Анатоліївна, учитель історії, директор Червонослобідської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Черкаської районної ради, учитель вищої категорії.

Я 721

Програма з історії рідного краю для учнів 5 (6)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів складена, виходячи з мети, завдань і змісту навчання історії у школі, закладених у Державному стандарті базової і повної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство») та програми для загальноосвітніх початкових закладів з історії: України і всесвітньої. Програма «базується на українознавчих засадах». Вона «спрямована на виховання в особистості рис патріота України, активного компетентного громадянина, людини з гуманістичними і демократичними цінностями».

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
Протокол № 2 від 25 травня 2016 року

© КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
© Степанова Н.М.

Історія рідного краю. Черкащина

Програма курсу за вибором (спецкурсу) для учнів 5 (6)-х класів

Пояснювальна записка

«Земле Тараса і Богдана, ти – центр України. Твої гаї, твої долини, милують око кожної людини». Саме так можна почати розповідь про чудовий край, область центральної наддніпрянської України – Черкащину.

Кожна сторона нашої рідної України має багатотисячлітню історію і культуру, а також сповнене яскравими подіями сьогодення. Проте півтора мільйонна Черкащина одна із небагатьох земель може служити її візитною карткою, тому що уособлює в собі щось від кожного регіону: є у нас і гори (пагорби на Придніпровській височині, канівські дислокації, які тягнуться грядою понад Дніпром від Ржищева до гирла річки Рось), ріки, серед яких наймальовничіші Дніпро, Рось, Гірський Тікич, Тясмин та інші, і ліси, яри, урочища (наприклад, Холодний Яр – реліктовий лісовий масив, який має історичне та природоохоронне значення) та ін. Навіть назва області пов'язана з історією всього українського народу. Були часи, коли українців називали черкасами.

Програма з історії рідного краю для учнів 5 (6)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів складена, виходячи з мети, завдань і змісту навчання історії у школі, закладених у Державному стандарті базової і повної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство») та програми для загальноосвітніх початкових закладів з історії: України і всесвітньої. Програма «базується на українознавчих засадах». Вона «спрямована на виховання в особистості рис патріота України, активного компетентного громадянина, людини з гуманістичними і демократичними цінностями».

Мета програми. Формування в учнів системних знань, умінь і навичок з історії рідного краю; особистісних рис національно самосвідомого громадянина рідної землі, України із стійкими демократичними цінностями.

Предметом дослідження є історія рідного краю – Черкащини.

Завдання програми:

- опанування школярами 5 (6)- класів змісту систематичного курсу історії рідного краю, що передбачає набуття ними комплексу знань, умінь, навичок з минулого Черкащини;
- розвиток в учнів загальнопредметної історичної та загальноосвітньої компетентностей, а також аналіз процесу формування і становлення Черкаської області як однієї із адміністративно-територіальних частин України;
- формування в учнів універсальних, стійких демократичних цінностей, української національної самосвідомості.

Особливості, структура та зміст програми.

Навчальна програма розроблена на основі наукових досягнень вітчизняних вчених-істориків із залученням фактологічного, теоретичного й

методологічного доробку історичних осередків діаспори. Методологія відбору змісту програми опирається на систему таких загальнолюдських і національних цінностей українського суспільства, як «гуманізм, Батьківщина, самовизначення, права і свободи людини, держава, громадянин, людина, сім'я тощо».

Зміст програмового навчального матеріалу побудований на синтезі цивілізаційного, культурологічного та соціоантропоцентричного підходів щодо розвитку історії рідного краю у площині загально вітчизняних традицій, де людина розглядається як суб'єкт і творець історичного процесу. Тобто факти, події, процеси та явища з історії Черкащини висвітлюються у контексті фактів, подій, процесів і явищ вітчизняної минувшини.

У програмі «Історія рідного краю. Черкащина» закладений принцип історичної послідовності, котрий узгоджується із хронологічно послідовною лінійною системою шкільної історичної освіти. Зміст курсу інтегрує суспільно-політичну, соціально-економічну, духовно-культурну лінію розвитку рідного краю та висвітлює тісний взаємозв'язок всіх сфер людського буття. У втіленні такого підходу особлива увага приділяється питанням соціальних відносин, повсякденного життя, духовності, взаємовідносинам, взаємовпливам та діалогам культур різних соціальних груп. Це дозволяє створювати умови для формування і розвитку загальноісторичних уявлень, знань, умінь і навичок учнів, аксіологічних якостей, дає можливість виховувати патріотичні та державницькі почуття школярів, посилює інтерес до історичної інформації.

Основними компонентами програми є: зміст навчального матеріалу, перелік вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів та сітка розподілу годин. Окрім цього, програма курсу за вибором (спецкурсу) може використовуватися для викладання факультативного курсу (враховуючи особливості навчально-виховного процесу та навчальне навантаження учнів або за вибором педагога).

Зміст навчального матеріалу розподілений на три розділи, які охоплюють 15 тем, для котрих визначені орієнтовні часові межі.

Тема змісту навчального матеріалу	Кількість годин
Розділ I	11
Стародавня доба в історії Черкаського краю	
Вступ. Мета, завдання та історіографія курсу.	1
Вступ. Черкаська область – наймолодша серед вітчизняних областей.	1
<i>Тема 1.</i> Найдавніші поселення людей на території сучасної Черкащини.	1
<i>Тема 2.</i> Населення Черкаського краю в епоху неоліту та енеоліту.	1
<i>Тема 3.</i> Трипільська культура на території Черкащини.	2
<i>Тема 4.</i> Скіфо-сарматський період на території Черкаського краю.	2
<i>Практичне заняття №1.</i>	1

Особливості господарського життя та побуту скіфів-орачів (на прикладі Трахтемирівського городища).	
Підсумково-узагальнюючий урок	1
Урок контролю навчальних досягнень учнів	1
Розділ II Доба Київської Русі на Черкащині	11
<i>Тема 5. Давньослов'янське населення краю. Зарубенецька та черняхівська археологічні культури.</i>	2
<i>Тема 6. Літописні міста Черкаського краю.</i>	2
<i>Тема 7. Монгольська навала.</i>	2
<i>Тема 8. Господарське життя населення краю у IX – XII століттях.</i>	2
<i>Практичне заняття №2.</i> <i>Давньоруські назви в топоніміці Черкащини.</i>	1
Підсумково-узагальнюючий урок.	1
Урок контролю навчальних досягнень учнів.	1
Розділ III Історія рідного краю у навчальному закладі	10
<i>Тема 9. Похід до краєзнавчого музею (кімнати). Тема: «Про що розповідь...»</i>	1
<i>Тема 10. Краєзнавча вікторина «Із історії черкаських вулиць».</i>	1
<i>Тема 11. Фотоколаж «Це рідне, це – моє».</i>	1
<i>Тема 12. Історико-краєзнавчий вечір «Край, в якому ти живеш».</i>	1
<i>Тема 13. Історико-краєзнавчий монтаж (кросворди, ребуси, загадки, ігри).</i>	1
<i>Тема 14. Година спілкування «Нашому роду нема переводу».</i>	1
<i>Тема 15. Екскурсія до краєзнавчої пам'ятки місцевого значення.</i>	1
<i>Практичне заняття №3.</i> <i>Методика роботи над текстом і складання простого плану до нього.</i>	1
Підсумково-узагальнюючий урок	1
Урок контролю навчальних досягнень учнів	1
<i>Резерв</i>	2
Всього	35

Зазначимо, що під час планування навчально-виховного процесу учитель може сам визначити оптимальну для конкретної педагогічної ситуації послідовність розгляду окремих тем, місце включення локального матеріалу з історії свого населеного пункту.

Програма передбачає максимальну наповненість історичними категоріями, оскільки вони вивчаються під час або після опанування системного курсу історії України. Ці історичні категорії засвоюються учнями у вигляді знань різного ступеня складності та узагальненості. Це той мінімум знань, котрі підлягають обов'язковому засвоєнню школярами на різних рівнях навчальних досягнень у відповідності до індивідуального розвитку, пізнавальних можливостей тієї чи іншої дитини.

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів представлені в програмі у вигляді переліку загальнопредметних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, яких мають набути школярі під час вивчення тієї чи іншої теми. Систематичне та послідовне формування перелічених умінь, навичок, ціннісних орієнтацій забезпечує наявність в дітей відповідної загальнопредметної компетентності з історії рідного краю, яка є основою для набуття загальноосвітньої компетентності.

Виходячи з того, що обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів із предметів інваріантної та варіативної складових робочого навчального плану закладу, з предмета «Історія рідного краю. Черкащина» здійснюється тематичне оцінювання. Програмою передбачено виокремлення уроків узагальнення та контролю і корекції навчальних досягнень учнів, тому педагог на свій розсуд визначає прийоми і вправи для підсумкового узагальнення та види контролів. Підкреслимо, що при виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню упродовж вивчення теми.

У програмі передбачений вступний та узагальнюючі уроки. На таких уроках учні мають познайомитись зі структурою курсу, узагальнити та систематизувати здобуті знання, сформовані уміння і навички, ціннісні орієнтації.

Із психолого-дидактичної точки зору, програму побудовано на поєднанні особистісно та компетентнісного орієнтованих підходів до навчання. Це вимагає від наставника значної психологізації пізнавально-виховного процесу; уміння розгортати його з урахуванням даних постійної діагностики рівня розвитку та навчальних досягнень учнів; стимулювання, мотивування їх пізнавальної діяльності, забезпечення високого рівня їхньої активності й самостійності.

Особливістю пропонованої навчальної програми є наявність третього розділу, який складений із врахуванням саме виховного потенціалу у навчанні. Поєднання різних активних форм роботи на основі краєзнавчого матеріалу має дати у підсумку максимальний результат: виховання громадянина-патріота рідної землі.

Об'єднані у клас діти створюють неповторну комбінацію потреб, інтересів та пізнавальних можливостей, яка виключає шаблонний підхід у навчанні. Один і той же зміст не може бути однаково опрацьованим у різних класах, тому в побудові уроків, виборі їх структурних елементів учитель має керуватися насамперед дидактичною доцільністю та конкретними умовами навчання. Прикметою сучасного уроку є відсутність стандарту в його

структурі та методиці, розмивання меж між його елементами. Пропонована програма розрахована саме на такі особливості навчання. Вона дає можливість учителю самостійно варіювати матеріал, творчо підходити до організації пізнавального процесу. Успішним є те навчання, яке створює атмосферу зацікавленості, небайдужості, спільного розв'язання навчально-виховних проблем.

У сучасних умовах школярі все частіше виявляють свою компетентність не тільки під час опитування або закріплення засвоєного, а безпосередньо у процесі аналітичної роботи над новим матеріалом, що вимагає широкого впровадження у педагогічну практику методичних прийомів активного, проблемного, інтегрованого, модульного навчання, розвитку критичного мислення. Критерієм оцінки пізнавальної діяльності п'ятикласників (шестикласників) повинен стати не стільки обсяг матеріалу, що залишився в пам'яті, скільки уміння і навички його застосовувати. У зв'язку з цим зростає значення самостійної роботи школярів як на уроках, так і в процесі виконання домашнього завдання. Алгоритм контролю і корекції їх знань, умінь та навичок має відповідати меті та методиці вивчення курсу. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка умінь і навичок вимагає набагато більше часу, а оцінити виховний ефект програми безпосередньо на уроці, взагалі, навряд чи можливо. Цінності, особисте ставлення проявлятимуться в реальному житті; завдання ж учителя – надати учням можливість проявляти і захищати власну думку в будь-яких «навчальних ситуаціях» у класі та поза школою.

Впровадження програми має ґрунтуватися на новій педагогічній етиці, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво. Ця етика утверджує не шкільне рольове, а особистісне спілкування, зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчальної взаємодії, спонукає до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій, включає спеціально структуровані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація на розвиток творчої активності, творчого мислення, здатності до адекватної діяльності в сучасних умовах.

**ПРОГРАМА
«ІСТОРІЯ РІДНОГО КРАЮ. ЧЕРКАЩИНА»**

Дата проведення уроку	К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ I Стародавня доба в історії Черкаського краю (11 годин)			
	2	Вступ. Мета, завдання та історіографія курсу. Черкаська область – наймолодша серед вітчизняних областей.	Учні повинні знати і вміти: – <i>пояснювати</i> необхідність вивчення курсу, <i>усвідомлювати</i> його мету, завдання, місце в системі шкільної історичної освіти;
	1	Тема 1. Найдавніші поселення людей на території сучасної Черкащини.	– <i>називати і показувати</i> на карті територію Черкаської області, її природні, адміністративні, етнографічні регіони;
	1	Тема 2. Населення Черкаського краю в епоху неоліту та енеоліту.	перші стоянки найдавніших поселень людей на території Черкаського краю;
	3	Тема 3. Трипільська культура на території Черкащини.	– <i>наводити</i> приклади господарського життя і побуту людей в різні історичні епохи стародавньої доби;
	2	Тема 4. Скіфо-сарматський період на території Черкаського краю.	– <i>пояснювати і застосовувати</i> поняття: «Черкаська область», «рідний край», «палеоліт», «неоліт», «енеоліт», «трипільська культура», «скіфи», «сармати», «городище»;
	1	Практичне заняття №1. Особливості господарського життя та побуту скіфів-орачів (на прикладі Трахтемирівського городища).	– <i>зіставляти і порівнювати</i> факти, події, процеси, явища давньої історії Черкащини з однотипними фатами, подіями, процесами, явищами вітчизняної історії;
	1	Підсумково-узагальнюючий урок.	– <i>висловлювати</i> особистісне ставлення щодо необхідності вивчення курсу «Історія рідного краю. Черкащина».
		Урок контролю навчальних досягнень учнів	
Розділ II Доба Київської Русі на Черкащині (11 годин)			
	2	Тема 5. Давньослов'янське населення краю. Зарубенецька та черняхівська археологічні культури.	Учні повинні знати і вміти: – <i>пояснювати</i> причини появи оборонних ліній на території краю;

	2	Тема 6. Літописні міста Черкаського краю.	– <i>називати</i> дати утворення перших міст на території сучасної Черкащини;
	2	Тема 7. Монгольська навала.	– <i>показувати</i> на карті місця поселень зарубинецької та черняхівської археологічних культур;
	2	Тема 8. Господарське життя населення краю у IX – XII століттях.	– <i>описувати</i> побут та господарське життя населення краю у IV – XII століттях;
	1	Практичне заняття №2. Давньоруські назви в топонімії Черкащини.	– <i>наводить приклади</i> давньоруських назв у топонімії Черкащини;
	1	Підсумково-узагальнюючий урок	– <i>пояснювати і застосовувати</i> поняття: «зарубенецька культура», «черняхівська культура», «Русь», «літописне місто»;
	1	Урок контролю навчальних досягнень учнів	– <i>висловлювати</i> судження щодо зрушень у суспільній організації та соціально-економічному розвитку черкаського краю у докиївськоруську та київськоруську епохи.

Розділ III

Історія рідного краю у навчальному закладі (10 годин)

	1	Тема 9. Похід до краєзнавчого музею (кімнати). Тема: «Про що розповість...»	Учні повинні знати і вміти: – <i>називати</i> дати подій, визначення понять і термінів, назви історико-географічних об'єктів, історичних джерел, пов'язаних із життям Черкаського краю від найдавніших часів до XIII ст.; – <i>описувати</i> обране речове джерело з точки зору історичної цінності; – <i>синхронізувати</i> події, пов'язані із життям краю, встановлювати послідовність, віддаленість від сьогодення із подіями вітчизняної історії; – <i>мати практичні навички</i> щодо роботи над історичним текстом, складання простого плану до тексту, фотоколлажем, кросвордом, ребусом, різними
	1	Тема 10. Краєзнавча вікторина «Із історії черкаських вулиць».	
	1	Тема 11. Фотоколлаж «Це рідне, це – моє».	
	1	Тема 12. Історико-краєзнавчий вечір «Край, в якому ти живеш».	
	1	Тема 13. Історико-краєзнавчий монтаж (кросворди, ребуси, загадки, ігри).	
	1	Тема 14. Година спілкування «Нашому роду нема переводу».	
	1	Тема 15. Екскурсія до краєзнавчої пам'ятки місцевого значення.	
	1	Практичне заняття №3. Методика роботи над історичним текстом і складання простого плану до	

		нього.	іграми на краєзнавчу тематику; – висловлювати судження щодо особливості та значущості ролі рідного краю у житті кожної людини.
	1	Підсумково-узагальнюючий урок	
	1	Урок контролю навчальних досягнень учнів	

Список пропонованої літератури:

1. Від острова русів. Черкаський район. – Черкаси: Брама, 2004. – 248 с.
2. Волошенко І. Нариси з історії поселень Монастирищенського району Черкаської області / І.Волошенко. – Монастирище: 2003. – 464 с.
3. Гончаренко В. А. Золота книга топонімів Шевченкового краю / В.Гончаренко. – Черкаси: Інлес, 2006. – 800 с.
4. Державний архів Черкаської області: Анотований реєстр описів. – Т. 1: Фонди дорадянського періоду. – Київ, 2006. – 358 с.
5. Доле моя Канівщино... Історико-публіцистичний нарис. – Канів: Канівська Прес-Група, 2003. – 60 с.
6. Малий енциклопедичний словник Корсунщини в 2-х томах. – Т 1. – Корсунь-Шевченківський: 2004. – 336 с.
7. Мельниченко В.М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності) / Василь Мельниченко. – Черкаси: Вертикаль, 2006. – 232 с.
8. Нариси з історії Уманщини (від найдавніших часів до 60-х років ХХ ст.): Монографія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 266 с.
9. Омелечко Р.Б. Джерела пам'яті / Раїса Омелечко. – Чорнобай, 2014. – 396 с.
10. Сміла: крізь минуле вдивляємося в майбутнє. Збірка краєзнавчих матеріалів. – Сміла: КППП Тясмин, 2015. – 280 с.
11. Черкащина: Універсальна енциклопедія / Авт.-упор. Віктор Жадько. – Київ: ВПК «Експрес-поліграф», 2010. – 1104 с.
12. Щербина М. Топоніми Городищини / Микола Щербина // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси: 2005. – № 8.

Список корисних лінків:

<http://nsku.ck.ua/> – Черкащина краєзнавча

<http://ckoblmuz.ck.ua/> – Черкаський обласний краєзнавчий музей

<http://ck.archives.gov.ua/> – офіційний сайт Державного архіву Черкаської області

<http://nsku.org.ua/> – офіційний сайт Національної спілки краєзнавців України